

Signalen van centra voor leerlingenbegeleiding

Topproblemen en oplossingen vanuit CLB-perspectief

Inhoud

1.	CLB en kinderrechten.....	3
2.	Deel van een ruimere bevraging.....	3
3.	Representatieve respons van CLB's	4
4.	Topproblemen voor de CLB's	5
	4.1 Vier topproblemen gesignaleerd via de bevraging	5
	Wachlijsten bij welzijn meest genoemd topprobleem	5
	Te weinig personeel voor toenemende (complexiteit van) zorgvragen	6
	Plaatstekort in het onderwijs	6
	Toenemende druk op de draagkracht van scholen.....	6
	4.2. Bevestiging van signalen uit contacten met CLB's	7
5.	CLB als schakel in het jeugdhulplandschap.....	7
	Steeds vaker geen duurzame oplossing voor hulpvragen van kinderen en jongeren	8
	Wat doen de CLB's in dit soort situaties?.....	8
	Welke oplossingen vinden de CLB's op korte termijn nodig?	10
	Wat zijn volgens de CLB's oplossingen ten gronde?.....	10
6.	Besluit	12
	Jeugdhulp prominent in beeld: als probleem én als plaats waar de oplossing ligt.....	12
	Omkadering en middelen voor het CLB als tweede factor	12
	Plaatstekort en lerarentekort in de scholen.....	12
	Ook veranderingen nodig op ruimer maatschappelijk vlak.....	13
	Bijlage	14
	Representativiteit van de responsgroep	14
	Colofon	15

1. CLB en kinderrechten

Op de website van de Vlaamse overheid¹ lezen we het volgende over de opdracht van de centra voor leerlingbegeleiding (CLB's):

'Het centrum voor leerlingbegeleiding (CLB) helpt gratis, onafhankelijk en in vertrouwen leerlingen, ouders en scholen in het basis- en secundair onderwijs bij leerproblemen, studiekeuze, psychische en sociale problemen, zoals pesterijen, problemen thuis en faalangst. Het volgt ook de gezondheid van de leerlingen op.'

Daarmee spelen de CLB's een belangrijke rol in de realisatie van het recht van kinderen en jongeren op onderwijs (art. 28 VRK) en hun recht op de hulp en zorg die nodig is voor hun ontwikkeling (art. 6, 19 en 23 VRK).² Behalve gelijke toegang tot minstens basis- en secundair onderwijs, omvat het recht op onderwijs volgens art. 28 van het Kinderrechtenverdrag (VRK) ook het recht op 'informatie over en begeleiding bij onderwijs- en beroepskeuze'. Daarmee zitten we meteen bij één van de basisopdrachten van het CLB. Met hun opdracht om leerlingen (via eerstelijns hulp of doorverwijzing) hulp te bieden bij leerproblemen en bij psychische, sociale of medische problemen die hun ontwikkeling bemoeilijken, levert het CLB een wezenlijke bijdrage aan de realisatie van de kinderrechten verwoord in art. 6 (recht op leven en ontwikkeling), art. 19 (bescherming tegen geestelijk en lichamelijk geweld of verwaarlozing) en art. 23 (recht op bijzondere zorg).

De jongste jaren namen meerdere CLB-directies en netverantwoordelijken contact op met de kinderrechtencommissaris om problemen in de CLB-werking aan te kaarten. Elke keer was de boodschap dat heel wat kinderen en jongeren niet de hulp krijgen die ze nodig hebben, wat een inbreuk inhoudt op hun rechten. Door de wachtlijsten in de jeugdhulp kunnen CLB's vaak niet passend doorverwijzen en moeten ze zelf overbruggingshulp aanbieden, waardoor de eigen kerntaken in het gedrang komen.

De signalen die we vanuit verscheidene CLB's kregen, waren voor ons een reden om de aangekaarte problematiek op te nemen in een bevraging gericht naar alle CLB's in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Op die manier wilden we meer zicht krijgen op de mate waarin de aangekaarte problemen in het ruimere veld leven. Met dit rapport willen we de resultaten van die bevraging in de eerste plaats terugkoppelen aan de deelnemers, andere CLB's en hun vertegenwoordigers in de CLB-netten. We willen met dit rapport echter ook een ruimer publiek bereiken, waaronder ook het Vlaams parlement, de bevoegde ministers en andere beleidsverantwoordelijken. We hopen hiermee de dialoog over de werking van de CLB's en hun rol binnen het jeugdhulplandschap en in de realisatie van kinderrechten te kunnen aanzwengelen – dit in het belang van de kinderen en jongeren.

2. Deel van een ruimere bevraging

In het kader van een ruimer onderzoek naar 'thuiszitters onder de radar' – leerlingen die wel ingeschreven zijn in een school, maar toch (deeltijds) thuiszitten zonder dat ergens een alarmbel rinkelt – organiseerde het Kinderrechtencommissariaat een online bevraging waarvoor alle CLB's in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aangeschreven werden.³ Naast vragen over de twee categorieën van 'thuiszitters onder de radar' waarop ons onderzoek focust, namen we daarin ook vragen op over wat de CLB-beleidsteams momenteel als belangrijkste knelpunten in de werking van hun CLB ervaren.

¹ Zie <https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/ondersteuning-en-begeleiding-voor-leerlingen-cursisten-en-studenten/basis-en-secundair-onderwijs/centrum-voor-leerlingenbegeleiding>.

² Zie https://www.kinderrechten.be/sites/default/files/kinderrechtenverdrag_nederlandse_vertaling.pdf.

³ Het rapport met onder meer de resultaten van de ruimere bevraging over 'thuiszitters onder de radar' zal in het voorjaar 2025 gepubliceerd worden. Een bericht hierover zal men kunnen vinden op onze website <https://www.kinderrechten.be/>.

We vroegen de CLB-verantwoordelijken:

- te omschrijven wat voor hen de drie top-problemen zijn die hun team verhinderen hun kerntaken op optimale wijze te vervullen;
- in welke mate zij al dan niet ervaren dat de draaischijffunctie van het CLB binnen het jeugdhulplandschap vastloopt en welke maatregelen volgens hen in dat geval nodig zijn.

Zoals we hoger aangaven, namen we die meer algemene vragen in de bevraging op naar aanleiding van diverse contacten die we de voorbije jaren met CLB-verantwoordelijken hadden. Door ook dat aspect in onze bevraging op te nemen, probeerden we een ruimer beeld te krijgen van wat CLB-directies en hun teams als belangrijke knelpunten in hun werking ervaren en welke oplossingen zij zelf nodig achten.

De deelbevraging waarover het in dit rapport gaat, bevat hoofdzakelijk open vragen. We analyseerden de antwoorden vooreerst op een kwalitatieve wijze, door ze te ordenen en in te delen naar de thema's of elementen die de respondenten in hun antwoord aan bod brengen. Per vraag geven we voor elk van die thema's en elementen ook aan hoeveel CLB's ze aankarten. De inhoudelijke invulling die de respondenten aan elk thema of element geven, illustreren we aan de hand van citaten uit hun antwoorden. We hebben daarbij oog voor de nuanceverschillen die in de antwoorden naar voren komen. Tenslotte gingen we ook na of er in de antwoorden over de verschillende vragen heen een rode lijn herkenbaar is in de thema's of elementen die de respondenten aansnijden.

3. Representatieve respons van CLB's

De lijst van Vlaamse Centra voor Leerlingenbegeleiding telt 142 CLB-vestigingsplaatsen, waarvan 58 gemarkeerd staan als 'hoofdvestigingsplaats'.⁴ We bezorgden elke CLB-directie een uitnodiging tot deelname met een link naar de digitale vragenlijst.⁵

Aan de bevraging namen 29 van de 58 CLB's (hoofdvestigingsplaatsen) deel.⁶ Op basis van de gegevens beschikbaar via Dataloep⁷ hebben we kunnen vaststellen dat die 29 deelnemende CLB's samen verantwoordelijk zijn voor ruim 293.400 leerlingen in het gewoon basisonderwijs, goed voor 42% van alle leerlingen in het gewoon basisonderwijs en voor ruim 189.000 leerlingen in het gewoon secundair onderwijs, goed voor 40% van alle leerlingen gewoon secundair onderwijs. Voor het buitengewoon onderwijs gaat het om ruim 13.500 leerlingen (45%) in het BuBaO en ruim 10.400 (44%) in het BuSO.

Op basis van de verdeling naar grotere en kleinere CLB's (in termen van de aantallen leerlingen in de scholen die bij hen aangesloten zijn), het aandeel leerlingen in het buitengewoon onderwijs, de gemiddelde onderwijskansarmoede-indicator (OKI),⁸ het aandeel leerlingen dat op minstens één van de vier betrokken leerlingkenmerken aanvinkt en het aandeel leerlingen met thuistaal-niet-Nederlands bij de 29 CLB's die deelnamen aan de bevraging, kunnen we spreken van een representatieve respons. Ook zijn alle Vlaamse provincies en regio's vertegenwoordigd in de responsgroep. Meer gedetailleerde resultaten zijn te vinden in de bijlage bij dit rapport.

⁴ We baseerden ons op de lijst in <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/lijst?s=clb>, geraadpleegd op 15 mei 2024.

⁵ Volgens die lijst telt het VCLB Limburg acht hoofdvestigingsplaatsen. Maar die presenteren zich als één organisatie (vzw Vrij CLB Limburg), met vier regio's en samen negen afdelingen. Op hun verzoek bezorgden we de uitnodiging tot deelname en de link enkel aan de algemene directeur.

⁶ De acht CLB-vestigingsplaatsen van vzw Vrij CLB Limburg die op <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/lijst?s=clb> als 'hoofdvestigingsplaats' vermeld staan, worden hierbij elk afzonderlijk meegeteld.

⁷ Zie <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijsstatistieken/dataloep-aan-de-slag-met-cijfers-over-onderwijs>. De schoolbevolkingsgegevens, beschikbaar op het moment van onze analyses, betreffen het schooljaar 2022-2023.

⁸ De onderwijskansarmoede-indicator (OKI) is een getal tussen 0 en 4 dat aangeeft op hoeveel van vier leerlingkenmerken een leerling aantikt. Die vier leerlingkenmerken zijn: thuistaal niet-Nederlands, laag opleidingsniveau van de moeder, ontvangen van een schooltoeslag of wonen in een buurt met een hoge mate van schoolse vertraging. Zie ook https://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijsstatistieken/dataloep-aan-de-slag-met-cijfers-over-onderwijs/dataloep-welke-gegevens-over-basis-en-secundair-onderwijs-vind-je-terug#Vroegtijdig_schoolverlaten.

4. Topproblemen voor de CLB's

4.1 Vier topproblemen gesignaleerd via de bevraging

We vroegen de CLB-directies / beleidsteams:

'Wat is voor uw CLB in het lopende schooljaar (2023-2024) de top 3 van de problemen die uw team verhinderen hun kerntaken op optimale wijze te vervullen?'

Voor 28 van de 29 deelnemende CLB's kregen we op deze vraag een reactie. Daaruit kwamen vier thema's naar voren.

Wachtlijsten bij welzijn meest genoemd topprobleem

Alle respondenten vermelden **de toenemende zorgvraag** bij leerlingen en de **toenemende complexiteit** van die zorgvraag in combinatie met de **wachtlijsten** in de welzijnssector – jeugdhulp en geestelijke gezondheidszorg (GGZ) – als één van de topproblemen waar ze als CLB mee geconfronteerd worden. Ook de wachtlijsten voor een diagnostisch consult worden hierbij vernoemd.

De CLB's moeten daardoor steeds vaker voor overbruggingshulp zorgen, waardoor ze onvoldoende tijd overhouden om zich te wijden aan hun kerntaken: preventie en eerstelijns hulp in scholen, handelingsgerichte diagnostiek, kortdurende begeleiding.

'Topprobleem 1: Dichtgeslibde wachtlijsten in de jeugdhulpverlening waardoor te veel jongeren in 'overbruggingshulp' aan ons blijven plakken, waardoor we geen voortgang kunnen maken met andere dossiers en al helemaal niet tot preventie komen.'

Verschillende respondenten maken daarbij ook melding van aanmeldingstops bij gezondheids- en welzijnspartners. Of van het **gebruik van strikte opnamecriteria door die partners**. Er resten de CLB's daardoor onvoldoende doorverwijsmogelijkheden voor kinderen en jongeren die meer hulp nodig hebben dan het CLB zelf kan bieden. Eén van de respondenten formuleert het zo:

'Ongelijke toegang is intussen gemeengoed geworden. We zien uitsluitingscriteria in jeugdhulp en GGZ toenemen. De organisaties mogen zelf bepalen wie ze wanneer toelaten. We merken dat steeds meer organisaties de toegang inperken (leeftijd, taalvaardigheid, niet te complex of enkel zeer complex volgens hun voorwaarden, geen openheid om diversiteits sensitief te werken, iedereen rond de casus moet betrokken zijn en altijd aanwezig, CLB moet mee de regie blijven houden als voorwaarde, ...). We krijgen te veel voorwaarden opgelegd voor de kinderen en voor ons werk. Wij en de kinderen moeten 'inschuiven' in hoe zij zich organiseren. Hun aanbod dient zich blijkbaar niet te enten op noden, rechten en cijfers.'

Verschillende respondenten uiten ook kritiek op het werken met **tijdelijke projecten** als antwoord van het beleid op de wachtlijsten in de jeugdhulp. Een van hen spreekt van een 'wirwar van projecten':

'Topprobleem 1: De wachtlijsten bij de welzijnspartners en het antwoord van het beleid hierop dat leidt tot versnippering door het lanceren van een wirwar aan projectoproepen die niet op elkaar afgestemd zijn. De projecten schieten als paddenstoelen uit de grond. Eén constante: overal ziet met het CLB als noodzakelijke partner. Komt daarbij: de welzijnspartners die zich ook op preventie (in de scholen) willen storten. Gevolg: Veel tijd gaat naar afstemmen en vergaderen - tijd die je kwijt bent om effectief leerlingen te begeleiden.'

En de nood aan extra doorverwijsmogelijkheden wordt er volgens de respondenten niet door opgelost.

Te weinig personeel voor toenemende (complexiteit van) zorgvragen

Ruim twee derde van de respondenten (20 CLB's) meldt ook een tekort aan eigen personeel bij het CLB om adequaat in te kunnen gaan op het toenemende aantal zorgvragen en de toenemende complexiteit daarvan. Sommigen zien het als hun eerste topprobleem, voor anderen komt het na het wachtlijsten in de jeugdhulp.

'Topprobleem 1: Te veel vragen ten aanzien van het aantal uren en beschikbaar personeel wegens gesloten enveloppe in de financiering van de CLB's.'

'Topprobleem 2: Het tekort aan middelen voor het CLB. De hulpvragen blijven bij ons hangen, maar wij hebben niet de middelen om hier zelf een gepast aanbod op te geven. We hebben al onvoldoende middelen om alle trajecten te lopen die gevraagd worden en onze eigen kerntaken maximaal uit te voeren.'

Sommige respondenten spreken van een 'te beperkte omkadering' of van een 'mismatch tussen zorgnoden en omkadering'; anderen over een 'nijpend personeelstekort' of 'veel personeelwissels en openstaande vacatures'. Twee respondenten verwijzen ook naar een toegenomen 'administratieve bewijslast'. Eén van hen verwijst daarbij – zonder verdere uitleg – expliciet naar het Leersteundecreet.

Plaatstekort in het onderwijs

Net geen twee op de drie respondenten (18 CLB's) vermeldt het te beperkte onderwijsaanbod in de regio als één van de topproblemen waar ze mee kampen. Daardoor kunnen sommige leerlingen niet terecht in het onderwijs dat het best bij hen past of kunnen ze helemaal niet naar school.

'Capaciteitstekort in onderwijs waardoor leerlingen geen school hebben, op zeer kleine ruimtes zitten in scholen in de stad, weinig buitenruimte (containers op de speelplaats), schoolgangen die worden omgebouwd tot klasstructuren, geen motivatie of talent voor bepaalde richtingen maar het is de enige plek die overblijft.'

Plaatstekort in het buitengewoon onderwijs en in de B-stroom en de arbeidsmarktgerichte finaliteit van het gewoon secundair onderwijs worden het meest genoemd. Maar respondenten vermelden ook het te beperkte aanbod voor andere categorieën van kwetsbare leerlingen: voor anderstalige nieuwkomers (plaatstekort in OKAN) en voor leerlingen die schoolmoe maar nog niet arbeidsrijp zijn, waardoor het duaal leren voor hen geen oplossing biedt.

Toenemende druk op de draagkracht van scholen

Bijna een derde van de respondenten (9 CLB's) vernoemt de toenemende druk op de draagkracht van scholen als één van de topproblemen waar ze als CLB mee geconfronteerd worden. Het tekort aan (gekwificeerde) leerkrachten wordt het meest vernoemd als achterliggende oorzaak.

'Het lerarentekort draagt ertoe bij dat de draagkracht van scholen laag ligt en er weinig ruimte is om het zorgbeleid uit te dragen of te verbeteren waar nodig.'

Het CLB merkt daar de gevolgen van, melden onze respondenten: Door die mindere draagkracht kunnen scholen de (toenemende) zorgvragen en gedragsproblemen bij hun leerlingen zelf minder goed aan. Daardoor komen zij of de leerlingen zelf vaker bij het CLB aankloppen. Of worden vaker leerlingen definitief uitgesloten. Eén respondent verwoordt het zo:

‘Meer leerlingen worden uitgesloten. Het wordt vaker verklaard als in ‘Het is deze leerling buiten, of ik ben enkele van mijn leerkrachten kwijt’. In de lagere school idem dito, maar daar wordt het subtieler gedaan door de leerling niet uit te schrijven maar de ouders wel vriendelijk te verzoeken om het kind niet langer voltijds naar school te laten komen.’

Enkele respondenten verwijzen naar het hogere aantal kwetsbare gezinnen en de toename van kinderarmoede als factor in de toenemende druk op de draagkracht van scholen. Een van hen spreekt van een

‘toename van SES-kenmerken in een regio waar de lokale besturen hier geen prioriteit van maken’.

Een andere respondent heeft het in dit verband over:

‘verhoogde kwetsbaarheid, druk en gebrek aan pedagogische vaardigheden en aan een netwerk om de gezinnen heen.’

4.2. Bevestiging van signalen uit contacten met CLB’s

De topproblemen die uit de digitale bevraging van de CLB’s naar voren komen, bevestigen wat onze adviseurs klachtenbehandeling horen tijdens individuele contacten met CLB-medewerkers in het kader van een melding of klachtenonderzoek. En ze kwamen ook prominent naar voren in een overleg dat de kinderrechtencommissaris eind januari 2024 had met de drie CLB’s van een Vlaamse centrumstad (Vrij CLB, Stedelijk CLB en GO!-CLB) en later in het voorjaar met een CLB-directie uit een andere centrumstad. Ook zij wezen ons erop hoe de beperkte doorverwijsmogelijkheden (wachtlijsten in de jeugdhulp en in de geestelijke gezondheidszorg), de wachtlijsten voor een diagnostisch consult, het capaciteitsgebrek in het buitengewoon en in het gewoon onderwijs en de inkanteling van het deeltijds beroeps-onderwijs in het stelsel van duaal leren het recht op (passend) onderwijs en het recht op gepaste zorg voor leerlingen in een kwetsbare positie in het gedrang brengen.

Ze wezen ons ook op het gebrek aan afstemming tussen Onderwijs en Welzijn. Ze vragen om erkenning van de specificiteit en de professionaliteit van de CLB’s, zodat ze hun kernopdracht degelijk kunnen opnemen, in plaats van steeds maar weer te moeten afstemmen met nieuwe projecten die overlappen met het CLB-werk. Zij wezen ook op de voordelen die de CLB-werking biedt: zij werken dicht bij ouders en leerlingen, met oog voor continuïteit tijdens de hele schoolloopbaan van de leerling en vanuit een helikopterperspectief.

5. CLB als schakel in het jeugdhulplandschap

Verwijzend naar eerdere contacten met CLB’s vroegen we onze respondenten vervolgens in hoeverre zij zich herkennen in het volgende signaal:

‘De CLB’s zijn een belangrijke schakel in het bredere onderwijs- en jeugdhulplandschap in Vlaanderen. Het Kinderrechtencommissariaat ontvangt van sommige CLB’s signalen over het vastlopen van de draaischijffunctie van het CLB. Zij melden ons dat ze door het structurele gebrek aan jeugdhulpverlening er niet in slagen om kinderen en jongeren toe te leiden naar gepaste hulp en ondersteuning. Dit noopt hen ertoe om vanuit het CLB die leerlingen zelf individueel te ondersteunen, om zo de wachttijd voor gepaste hulp te overbruggen. Hierdoor komen hun kerntaken als CLB, waaronder preventie op de scholen, onder druk te staan.’

Het antwoord van de 28 respondenten die op deze vraag antwoordden, is unaniem 'Ja'. Eén van de respondenten geeft de bondige toelichting:

‘Dit is een samenvatting van wat wij al een hele tijd ervaren.’

Een andere respondent verwijst in zijn toelichting naar de vaststelling dat veel hulpinstanties selectief te werk gaan bij het opnemen van hulpvragen:

‘Het gaat niet enkel over de wachtlijsten, er ontbreken gewoon partners. Er zijn blinde vlekken door de modules die gehanteerd worden in de jeugdhulp. Waardoor partners zeer selectief kinderen en jongeren kunnen “kiezen”.’

Nog een andere respondent geeft aan dat van CLB's meer en meer verwacht wordt dat zij ook curatieve hulp verlenen aan kinderen en jongeren:

‘Komt vaak voor. We werken daardoor te vaak curatief. Veel jeugdhulporganisaties en GGZ-partners vinden dat we dit moeten kunnen (we krijgen consultfuncties voor opdrachten die helemaal niet de onze zijn). We zetten zeer veel tijd en mankracht in om te zoeken naar een oplossing voor een leerling waar de draaischijf niet werkt (het is in vele dossiers een rond punt geworden, geen draaischijf). CLB-medewerkers krijgen vaak de indruk dat ze moeten 'leuren' met leerlingen of iets 'verkopen'. Als dat niet lukt dan moeten we het zelf oplossen, wat leidt tot te veel overbruggingshulp.’

Dat de respondenten zich unaniem in het geschetste signaal herkennen, verwondert niet. De problematiek die in dat signaal naar voren komt, is namelijk precies datgene wat alle respondenten eerder in de bevraging zelf als topprobleem voor de werking van hun CLB naar voor brachten.

Steeds vaker geen duurzame oplossing voor hulpvragen van kinderen en jongeren

Gevraagd naar de mate waarin ze – in vergelijking met de periode tot einde schooljaar 2018-2019 (periode vóór de coronacrisis) – een toename ervaren van het aantal hulpvragen van kinderen en jongeren in een verontrustende situatie waarvoor ze als CLB geen duurzame oplossing kunnen aanbrenge, kregen we als antwoord:

- voor 6 CLB's 'Ja, in zeer grote mate',
- voor 20 CLB's 'Ja, in grote mate',
- voor 1 CLB 'Ja, in beperkte mate'.

Geen van de respondenten gaf aan geen toename of eerder een afname te zien. Twee respondenten gaven op deze vraag geen antwoord.

Vervolgens vroegen we wat hun CLB in dat soort situaties doet, welke oplossingen volgens hen op korte termijn nodig zijn en welke oplossingen er volgens hen ten gronde nodig zijn.

Wat doen de CLB's in dit soort situaties?

Voor 25 van de 29 deelnemende CLB's kregen we een antwoord op deze vraag. Die antwoorden lopen vaak gelijk – al zien we hier en daar ook wat andere invalshoeken.

De meeste respondenten (16 CLB's) antwoorden dat ze hun jeugdhulpnetwerk blijven aanspreken en daarbij zo aanklampend mogelijk te werk gaan.

‘Blijven zoeken, alle mogelijkheden verkennen, aanklampend werken.’

‘We blijven aanklampend werken en zoeken naar gepaste hulp. We continueren de gesprekken met alle betrokken partijen.’

Eén samenwerkingsverband van CLB’s verduidelijkt dat ze dat niet alleen bij concrete hulpvragen doen, maar ook op een meer algemeen, structureel niveau:

‘We gaan steviger in overleg met onze netwerkpartners in de zoektocht naar structurele oplossingen en samenwerking. [...] We hopen dat het overleg onderwijs-welzijn op Vlaams niveau opportuniteiten kan bieden.’

Daarnaast creatief naar alternatieve oplossingen zoeken, met andere partners, vinden we terug in de antwoorden van 10 CLB’s. Eén van hen spreekt daarbij over:

‘Flexibele trajecten inzetten, time-outs, inschakelen RTJ De Tafels en eerstelijnspsychologen (ELP-conventie)’

Anderen hebben het over het inschakelen van informele netwerken en vrijwilligers of het opstellen van een veiligheidsplan.

Heel wat respondenten (14 CLB’s) geven aan dat hun CLB (daarnaast ook) overbruggingshulp aanbiedt aan de betreffende leerlingen.

‘We kunnen niet anders dan de leerling opnieuw begeleiden.’

Dat ‘slechts’ de helft van de respondenten expliciet aangeeft dat hun CLB (ook) overbruggingshulp aanbiedt, lijkt op het eerste zicht in tegenstrijd te zijn met de vaststelling dat de responsgroep zich unaniem in de geschetste problematiek herkent. Het kernelement daarin is juist dat door gebrek aan mogelijkheden om door te verwijzen, CLB’s zelf overbruggingshulp moeten aanbieden – waardoor hun eigen kerntaken in het gedrang komen. We kunnen hierbij de kanttekening maken dat veel respondenten het misschien precies daarom niet meer nodig achtten het element ‘overbruggingshulp aanbieden’ ook nog eens met zoveel woorden op te nemen in hun antwoord op de vraag wat hun CLB in dat soort situaties doet. De noodzaak om overbruggingshulp aan te bieden, vormt – in de signalen die we eerder kregen – juist een deel van het probleem. We noteren wel dat één CLB juist expliciet aangeeft geen overbruggingshulp aan te bieden omdat ze daar de middelen niet voor hebben. Dat ene CLB meldt wel maximaal gebruik te maken van het aanbod dat er komt via projecten.

Twee CLB’s spreken ook expliciet over het versterken van de scholen:

‘We bekijken voor iedere casus wat het minimale aanbod is dat vanuit de school kan geboden worden.’

Twee respondenten stellen dat ze sommige hulpvragen voorrang moeten geven en andere moeten loslaten:

‘Prioriteren en jammer genoeg ook loslaten.’

Welke oplossingen vinden de CLB's op korte termijn nodig?

Ook voor deze vraag kregen we van 25 van de 29 deelnemende CLB's een antwoord. De elementen die daarin naar voren komen, lopen erg parallel met de thema's die bij de eerder vermelde topproblemen aan de orde kwamen.

Ruim de helft van de respondenten (14 CLB's) vraagt om op korte termijn meer te **investeren in de jeugdhulp**. Ze vernoemen daarbij zowel preventieve eerstelijnszorg als curatieve zorg. Ze vragen om een beter toegankelijk, laagdrempelig netwerk, met meer crisisopvang en betaalbare kwaliteitsvolle diagnostiek,

‘het afschaffen van modules die leiden tot uitsluiting van kinderen en jongeren’
‘meer partners die langdurige trajecten lopen.’

Of om

‘meer en aanklappende gezinsondersteuning voor complexe gezinnen/anderstalige gezinnen/gezinnen met migratie-achtergrond.’

Eén CLB vraagt specifiek om

‘een aanbod van alternatieve (flexibele) trajecten waarbij jongeren de tijd en de ruimte krijgen om aan zichzelf te werken en dit zonder wachtlijsten.’

Drie CLB's vragen om te stoppen met ‘randprojecten’:

‘STOP met 101 projecten en losse flodders en versterk de bestaande spelers.
STOP met het installeren van hulp- en advieslijnen voor hulpverleners, zet deze om in handen op de werkvloer.’

Zes CLB's vragen om **meer middelen voor de CLB's zelf**,

‘om ervoor te zorgen dat wij meer kunnen betekenen binnen de eerste lijn en toch onze kerntaken kunnen blijven uitoefenen.’

Drie CLB's vragen om **meer middelen voor scholen**

‘om tegemoet te komen aan de stijgende complexe contextvragen van kinderen en jongeren.’

Eén CLB vraagt niet om meer middelen voor scholen, maar wel dat scholen

‘meer inzetten op verbinding (ook context). Leerlingenbegeleiders moeten minder met tuchtbeleid bezig zijn en meer oog hebben voor de psychosociale begeleiding van de leerlingen.’

Nog een ander CLB ziet capaciteitsuitbreiding in de scholen als één van de elementen die op korte termijn kunnen helpen om het probleem van de onopgeloste hulpvragen beheersbaar te houden.

Wat zijn volgens de CLB's oplossingen ten gronde?

Op deze vraag kregen we vanuit 24 van de 29 deelnemende CLB's een reactie. Ook daarin vormen dezelfde drie thema's de rode lijn: het jeugdhulplandschap, de CLB's zelf en de scholen:

Een **grondige hervorming van het jeugdhulplandschap** is voor negen van de 24 respondenten het meest nodig:

‘Een herstructurering van het hulpverleningsaanbod: grondige analyse waar de noden zitten, waar het geld moet ingezet worden, structureel. Geen veelheid aan tijdelijke projecten die een budget krijgen en na 2 jaar weer verdwijnen.’

‘Structurele oplossingen: versterken van de bestaande gefundeerde structuren en geen kortdurende, eindige projecten.’

Eveneens negen, deels andere, respondenten vinden dat er ten gronde (ook) **meer middelen en een hertekening van de opdracht van de CLB's** nodig zijn. Een versterking van de positie van het CLB in de eerstelijns hulp is voor sommige respondenten hierbij zeker nodig:

‘Versterking van de eerste lijn door de CLB's de correcte middelen te geven om hier mee aan de slag te gaan. Zodat effectief enkel de zware dossiers moeten doorschuiven naar een tweede of derde lijn en er minder verzadiging is van dit aanbod.’

‘Extra middelen voor de CLB-werking, de gesloten CLB-enveloppe doorbreken.’

Eén CLB brengt daarbij een specifiek element te berde:

‘Het luik 'verontrustende opvoedingssituaties' terug naar de 'bijzondere jeugdzorg' brengen. Het CLB een preventieve en schoolversterkende rol laten vervullen. Inschatting en inschaling van de VOS en daaropvolgend een gesprek met leerling en ouders is OK maar nadien moet het doorgeschoven kunnen worden naar een andere (gemandateerde) voorziening. Indien deze leerlingen bij ons blijven 'hangen', kunnen we nooit komen tot onze kerntaken, laat staan dat we deze met preventie kunnen uitbreiden.’

Twee respondenten vragen ook om het **capaciteitstekort en het lerarentekort in de scholen** aan te pakken. Twee andere respondenten vragen om **hervormingen in het onderwijs**. Eén van hen pleit daarbij voor een

‘volledige hertekening van het onderwijslandschap waar inclusief onderwijs effectief kan gerealiseerd worden.’

Daarnaast vindt de helft (12 op 24) van de respondenten dat ook **meer preventie op ruimer maatschappelijk vlak** nodig is om de problematiek ten gronde op te lossen. Eén van de respondenten formuleert het zo:

‘Inzetten op preventie op maatschappelijk vlak, kansen creëren, inzetten op omgeving/context, niet voornamelijk focussen op kindkenmerken terwijl omgevingskenmerken even belangrijk zijn. De ouders, de leerkracht doen ertoe.’

Een andere respondent pleit voor:

‘versterken van gezinnen en hen ademruimte geven - niet de mensen zijn de oorzaak van hun problemen, maar het systeem waarin ze moeten werken, leven en opgroeien.’

6. Besluit

Doorheen de antwoorden op de verschillende vragen – van de drie topproblemen tot oplossingen voor de vastlopende draaischijffunctie van het CLB – zien we dezelfde drie thema's naar voren komen: het jeugdhulplandschap, middelen voor het CLB en plaats- en lerarentekorten in de scholen.

Jeugdhulp prominent in beeld: als probleem én als plaats waar de oplossing ligt

Het topprobleem dat alle respondenten vermelden, betreft de wachtlijsten in de jeugdhulp en de GGZ en de selectieve opnamecriteria die daar vaak gehanteerd worden. Daar komen ook de wachtlijsten voor diagnostiek bij. Het gaat om een problematiek die alle respondenten herkennen: de situatie waarbij het CLB – mede door de toename van de hulpvragen en van de complexiteit daarvan – niet alle kinderen en jongeren die bij hen komen aankloppen en voor wie meer hulp nodig is dan het CLB eigenlijk zelf kan bieden, gepast kan doorverwijzen. Meer investeren in die jeugdhulp is wat volgens de helft van onze respondenten ook moet gebeuren om die problematiek op korte termijn beheersbaar te maken. De helft van hen die pleiten voor meer investeringen op korte termijn vindt dat meer investeren in jeugdhulp ook op langere termijn nodig zal blijven. Een kwart van de respondenten meent dat daarnaast ook een grondige, structurele hervorming van de jeugdhulp onmisbaar is om tot een oplossing ten gronde te komen.

Over alle vragen heen bekeken, merken we dat bij acht CLB's, dat is ruim één op de vier CLB's die aan de bevraging deelnamen, kritiek leeft op de wijze waarop het beleid de problemen nu aanpakt: 'met een veelheid aan projecten die elkaar overlappen'. Volgens die respondenten bezorgen die projecten de CLB's vooral extra werk (door veel extra overleg met de projectmedewerkers), zonder dat ze een oplossing ten gronde bieden voor het tekort aan doorverwijsmogelijkheden.

Kijken we naar wat CLB's momenteel doen wanneer ze geconfronteerd worden met hulpvragen waarvoor ze niet gepast kunnen doorverwijzen, dan komt ook dat jeughulpnetwerk als meest genoemde terug in de kijker: hen aanklampend blijven aanspreken komt bij onze respondenten als antwoord het meest naar voren. Al moeten we hierbij vermelden dat heel wat van hen aangeven ook creatief naar andere oplossingen te zoeken, onder meer door er andere partners bij te betrekken.

Omkadering en middelen voor het CLB als tweede factor

Te weinig personeel en middelen in de CLB's zelf komt als tweede topprobleem naar voren – vermeld door twee op de drie respondenten. Meer middelen – met een omkadering die beter rekening houdt met de zorgnoden dan nu het geval is – is de richting waarin zes van de respondenten kijken voor de aanpak op korte termijn. Drie van hen en ook nog eens vier andere respondenten vinden meer middelen voor de CLB's (ook) nodig om de problematiek ten gronde aan te kunnen pakken. Voor sommigen moet daar ook een hertekening van de opdracht van de CLB's bijkomen, met een versterking van de functie van de CLB's in de eerstelijns hulp.

Ook in de antwoorden op de vraag wat CLB's nu doen wanneer ze te maken krijgen met hulpvragen waarvoor ze niet gepast kunnen doorverwijzen, komt het CLB zelf in het vizier: overbruggingshulp aanbieden. 'We kunnen niet anders,' geven heel wat respondenten expliciet aan. Al zegt één CLB uitdrukkelijk dat niet te kunnen doen – wegens gebrek aan middelen.

Plaatstekort en lerarentekort in de scholen

De situatie in de scholen komt als derde factor terugkerend in beeld. Bij de topproblemen die CLB's ervaren, komt het plaatstekort in scholen op de derde plaats, vernoemd door bijna twee op de drie respondenten. Daarnaast wordt ook het lerarentekort vermeld, met name als factor die scholen verhindert hun zorgbeleid optimaal uit te bouwen, met – volgens meerdere respondenten – als gevolg dat leerlingen sneller en vaker bij het CLB komen aankloppen én dat meer leerlingen sneller definitief

uitgesloten worden (vooral in het secundair onderwijs) of dat aan ouders gevraagd wordt hun kind deeltijds thuis te houden (wat meer in het basisonderwijs lijkt voor te komen).

Capaciteitsuitbreiding in de scholen en het wegwerken van het lerarentekort is volgens twee respondenten ook nodig om de problematiek van de onopgeloste hulpvragen bij de CLB's te kunnen oplossen. Andere respondenten vragen in dat verband om meer middelen voor het onderwijs, een hervorming van het onderwijs of een andere aanpak in scholen van leerlingen met psychosociale problemen. Kijkend naar wat CLB's momenteel doen om een antwoord te bieden op onopgeloste hulpvragen, geven enkele CLB's ook aan in te zetten op het versterken van het zorgbeleid van scholen.

Ook veranderingen nodig op ruimer maatschappelijk vlak

Dat de jeugdhulp, de middelen voor de CLB's zelf en de noden of de aanpak van scholen terugkerende elementen zijn in de antwoorden op de verschillende vragen, mag ons niet doen vergeten dat de helft van de deelnemende CLB's ook veranderingen op ruimer maatschappelijk vlak nodig achten. De toename van het aantal hulpvragen en de stijgende complexiteit daarvan ligt volgens hen niet enkel aan de kinderen en de jongeren. Veel heeft ook te maken met de context waarin die leven en opgroeien. We lezen bij die respondenten pleidooien voor meer en bredere preventie, meer ondersteuning van gezinnen, minder (prestatie-)druk op kinderen en ouders, een betere aanpak van kinderarmoede, ...

Oproep tot dialoog

De respons die we kregen op onze vragen naar de topproblemen die CLB's ervaren en naar de maatregelen die zij nodig achten om tot oplossingen te komen, leveren volgens ons behoorlijk wat stof voor een dialoog te gronde, zowel in het veld als met het beleid. We hopen dat dit rapport daartoe kan bijdragen.

Bijlage

Representativiteit van de responsgroep

We gingen voor verschillende kenmerken na in hoeverre de responsgroep van 29 deelnemende CLB's representatief is voor het geheel van de CLB's in Vlaanderen en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. We maakten daarvoor gebruik van Dataloop.⁹ We vergeleken de aantallen leerlingen en enkele achtergrondkenmerken van de leerlingen in de scholen aangesloten bij de 29 CLB's (hoofdvestigingsplaats en andere vestigingsplaatsen) die deelnamen aan de bevraging met die bij de overige 29 CLB's en hun vestigingsplaatsen. Uit die vergelijking bleek de responsgroep behoorlijk representatief.

- Wat de aantallen leerlingen basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs betreft, zijn bij de 29 deelnemende CLB's de grootste CLB's (vierde kwartiel) iets minder vertegenwoordigd. Dat verklaart waarom het totaal aantal leerlingen waarvoor de 29 deelnemende CLB's verantwoordelijk zijn, iets minder dan 50% bedraagt van het totaal aantal Vlaamse leerlingen in het basis- en secundair onderwijs, terwijl die 29 deelnemende CLB's de helft van het totaal aantal CLB's (hoofdvestigingsplaatsen) vormen.
- Voor de 29 CLB's die deelnamen aan de bevraging bedraagt het gewogen gemiddelde van hun onderwijskansarmoede-indicator (OKI) voor de leerlingen gewoon basisonderwijs 1,14 – wat nauwelijks verschilt van het gewogen OKI-gemiddelde van 1,06 voor de 29 andere CLB's.¹⁰ Ook voor de leerlingen gewoon secundair onderwijs verschilt het gewogen OKI-gemiddelde voor de 29 CLB's uit de responsgroep nauwelijks van dat voor de overige CLB's: 1,07 versus 1,08. Dat betekent dat de totale leerlingpopulatie waarvoor de 29 deelnemende CLB's verantwoordelijk zijn, qua gemiddelde kansarmoedegrade, zoals gemeten aan de hand van vier leerlingkenmerken,¹¹ nauwelijks verschilt van de leerlingpopulatie in de scholen die bij de andere CLB's aangesloten zijn. In beide populaties vinken de leerlingen gemiddeld op net iets meer dan één leerlingkenmerk aan.
- Wat de gemiddelde kansarmoedegrade (OKI) van hun leerlingpopulatie betreft, zijn er onderling wel wat verschillen tussen de CLB's die deelnamen aan de bevraging. Maar die spreiding verschilt maar in beperkte mate van de spreiding die we op dat vlak aantreffen bij de overige CLB's.¹² Voor de leerlingen secundair onderwijs is bij de responsgroep het tweede kwartiel wat meer vertegenwoordigd en het eerste kwartiel (laagste kansarmoedegrade) wat minder.
- Specifiek naar het aandeel leerlingen met thuistaal niet-Nederlands (TNN) verschilt de responsgroep nauwelijks van de CLB's die niet deelnamen aan de bevraging. Bij de deelnemende CLB's bedraagt het aandeel TNN-leerlingen in het basisonderwijs 27,7% tegenover 25,4% bij de niet-responsgroep. Voor het secundair onderwijs gaat het om 20,8% TNN (responsgroep) versus 21,9% TNN (niet-responsgroep). Ook hier zien we uiteraard verschillen tussen de CLB's binnen elke groep, maar ook op dit vlak verschilt de spreiding binnen de responsgroep nauwelijks van de spreiding binnen de niet-responsgroep.¹³

⁹ Zie <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijsstatistieken/dataloop-aan-de-slag-met-cijfers-over-onderwijs>. De schoolbevolkingsgegevens, beschikbaar op het moment van onze analyses, betreffen het schooljaar 2022-2023.

¹⁰ Bij de berekening van de gemiddelde OKI werd de OKI voor elk van de betrokken CLB's gewogen op basis van de aantallen leerlingen (gewoon basisonderwijs resp. gewoon secundair onderwijs) in de scholen aangesloten bij dat CLB.

¹¹ Zie voetnoot 8. Die vier leerlingkenmerken zijn enkel gekend voor leerlingen in het gewoon onderwijs.

¹² Om die spreiding te analyseren deelden we het geheel van de CLB's op basis van hun leerlingenaantallen (voor basis- resp. secundair onderwijs) en hun gewogen OKI-gemiddelde in vier kwartielen in. Bij een gelijke verdeling tussen respons- en niet-responsgroep naar gewogen OKI-gemiddelde telt elk kwartiel binnen de responsgroep 25% van de leerlingen.

¹³ Om die spreiding te analyseren deelden we het geheel van de CLB's op basis van hun % TNN-leerlingen in vier kwartielen in. Bij een gelijke verdeling tussen respons- en niet-responsgroep naar % TNN telt elk kwartiel binnen de responsgroep 7 tot 8 CLB's.

Colofon

Signalen van centra voor leerlingenbegeleiding. Topproblemen en oplossingen vanuit CLB-perspectief

November 2024

Redactie

Jean Pierre Verhaeghe
Chris Vleugels
Dominique van den Akker
Caroline Vrijens
Hilde Cnudde

Eindredactie

Jean Pierre Verhaeghe

Dank

Dank aan de CLB's om deel te nemen aan onze bevraging over 'thuiszitters onder de radar' en aan de CLB Internettensamenwerkingscel om deze bevraging te ondersteunen

Foto cover

<https://www.istockphoto.com/>

Verantwoordelijke uitgever

Caroline Vrijens
Kinderrechtencommissaris
Leuvenseweg 86
1000 Brussel

ISBN: 9789077021545

Wettelijk depotnummer: D/2024/9680/003

Dit rapport staat online op www.kinderrechten.be.